University of Qom

Sciences and Techniques
of Information Management

Volume 8, Issue 2, 2022

Letter to editor

Information economics, the crossing way to the challenge of traditional library economics[1]

Rahman Marefat
Assistance Professor, Department of knowledge and information science, Semnan University, Semnan, Iran. rmarefat@semnan.ac.ir

1. **Cite this article:** Marefat, R. (2022). Information economics, the crossing way to the challenge of traditional library economics. *Sciences and Techniques of Information Management*, 8(2), 455-462.

DOI: 10.22091/stim.2020.4647.1330

Received: 2021-01-04 ; **Published online:** 2022-07-06

©2022 The Author(s).
Published by: University of Qom.
This is an open access article under the: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

علوم و فنون مدیریت اطلاعات
دوره ۸، شماره ۲، ۱۴۰۱
نامه به سردبیر

اقتصاد اطلاعات، راهکار برون‌رفت از چالش اقتصاد سنّتی کتابخانه‌ای[1]

رحمان معرفت
استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.
rmarefat@semnan.ac.ir

---

۱. **استناد به این مقاله:** معرفت، ر. (۱۴۰۱). اقتصاد اطلاعات، راهکار برون‌رفت از چالش اقتصاد سنّتی کتابخانه‌ای. *علوم و فنون مدیریت اطلاعات*، ۸(۲)، ص۴۵۵-۴۶۲. **DOI:** 10.22091/stim.2020.4647.1330

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۵ ؛ **تاریخ انتشار:** ۱۴۰۱/۰۴/۱۵
ناشر: دانشگاه قم
نویسندگان.©حق مولف

یکی از پیش‌نیازهای اساسی رشد و توسعه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، حمایت‌های مادی و معنوی دولت‌ها و سازمان‌های مرکزی (مادر)، پشتیبان و حمایت‌کننده از آن‌ها است. هرگاه کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی از پشتیانی مالی، حمایت قوی و معنوی سازمان‌های مادر خود بهره‌مند بوده‌اند و دولت‌های مرکزی، آن‌ها را مشمول بودجه‌های مناسب و کافی برای حمایت قرار داده‌اند، کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در عرصه‌های مختلف پیشتاز بوده و شاهد رشد چشمگیری در این حوزه بوده‌ایم. عکس این قضیه نیز صادق است. هرگاه حمایت‌ها به حداقل رسیده است، به‌تبع آن تغییرات محسوس و چشمگیری در شرایط، امکانات و خدمات کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی رخ داده است. آنچه که موجب حمایت دولت‌ها از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی و در نقطه مقابل آن، اصطلاحاً موجبات فراموشی و نادیده گرفتن این مراکز با اهمیت، توسط دولت‌ها می‌شود، افزایش منابع درآمدی دولت یا برعکس، کمبود منابع مالی آن‌ها است.

برخی شواهد همچون پژوهش آشور (۱۳۷۱) نشان می‌دهد که کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی، وابستگی تامی به درآمدها و سیاست‌های دولتی، بویژه در حوزه تولید و فروش نفت دارند، به گونه‌ای که افزایش تولید و فروش نفت، در سایه افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی، منابع هنگفتی را نصیب کشورهای متکی بر اقتصاد نفتی می‌کند و در مقابل، کاهش قیمت نفت، باعث کاهش درآمدهای نفتی شده و نهایتاً منجر به آسیب‌پذیری جدی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی می‌شود که در لایه‌های پایین‌تر، متکی بر این منابع درآمدی هستند.

گرچه پژوهش آشور وضعیت کاهش و افزایش لجام گسیخته قیمت نفت و تاثیر آن بر روند رشد یا پسرفت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در یک کشور عربی را به تصویر می‌کشد، اما ظاهراً موضوع وابستگی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی به سیاست‌های مالی سایر کشورهای موجود در جهان، همچون کشورهای پیشرفته در گزارش‌ها و پژوهش‌های متعددی که در این حوزه انجام شده است، قابل رهگیری است (مانند: اکپنیونگ[1]،۱۹۹۳؛ مایلر- فرانسیسکو[2]، ۲۰۰۳؛ لانس[3]، هافیشر[4]

1. Ekpenyong
2. Emily Miller-francisco
3. Lance
4. Hofschire

http://stim.qom.ac.ir/

و دیزی[1]، ۲۰۱۱؛ شیلد[2] و گولدینگ[3]، ۲۰۱۲؛ استاکوکاس[4]، ۲۰۱۹).

به عنوان مثال می‌توان به گزارش مفصلی درباره وضعیت کاهش شدید بودجه‌های دولتی و مدیریت نشریات الکترونیکی در زمان کاهش و انقباض بودجه‌ها اشاره کرد که در قالب یک مقاله آکادمیک درباره دانشگاه اوریگان جنوبی[5] توسط مایلر- فرانسیسکو (۲۰۰۳) به تفصیل مورد اشاره قرار گرفته است.

نگارنده این سطور نیز پیشتر در مقاله‌ای (قاضی‌زاده و معرفت، ۱۳۹۲) بر لزوم توجه به اهمیت توسعه خدمات غیر رایگان در کتابخانه‌ها پرداخته است. برخی از این مسائل منجر به شکل‌گیری ایده خدمات غیر رایگان در این مراکز شده است، از جمله کاهش بودجه و اعتبارات سازمان‌ها و دانشگاه‌ها و به‌تبع آن، کاهش بودجه و اعتبارات کتابخانه‌ها و غیره که به وضوح در مقالات مذکور و سایر مقالات مشابه مورد توجه و اشاره قرار گرفته و برای جلوگیری از اطاله کلام، خوانندگان محترم علاقمند به دریافت اطلاعات بیشتر می‌توانند به اصل مقالات مورد اشاره مراجعه کنند.

برخی نیز با طرح این موضوع که ارائه خدمات اطلاع‌رسانی به صورت رایگان یا غیر رایگان ارتباط تنگاتنگی با مسائل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی دارد، معتقدند که اگر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی بخواهند نقش رهبری اطلاعاتی خود را در جامعه حفظ کنند، باید درباره چگونگی فراهم‌آوری اطلاعات و چگونگی پرداخت بهای آن بیاندیشند (صفایی آرانی، ۱۳۷۵).

باب الحوائجی (۱۳۸۶) نیز معتقد است که اقتصاد اطلاعات در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سه محور قابل دسته‌بندی است. این سه دسته عبارتند از: عرضه اطلاعات، تقاضای اطلاعات، و مسائل خاص اطلاعات مانند قیمت‌گذاری استفاده و سرمایه‌گذاری عمومی بر روی محصولات اطلاعاتی.

دریافت هزینه بابت ارائه خدمات یا توسعه خدمات غیر رایگان با وجود فرصت‌های مناسبی که برای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی فراهم می‌آورد و ممکن است برخی چالش‌های این مراکز را برطرف کند، در عین حال چالش‌ها و پرسش‌های دیگری را نیز با خود به همراه دارد. به نظر

http://stim.qom.ac.ir/

1. Daisey
2. Child
3. Goulding
4. Stachokas
5. Southern Oregon University

می‌رسد توجه به این چالش‌ها و پرسش‌ها بر اساس پژوهش‌های مرتبط می‌تواند، زمینه آماده شدن برای رهایی از اقتصاد دولتی (نفتی) کتابخانه‌ها و حرکت به سمت اقتصاد اطلاعات و دانش را فراهم آورد.

برخی از مسائل مطرح در این باره عبارتند از:

۱. چگونگی رهایی از اقتصاد کتابخانه‌ای مبتنی بر اقتصاد دولتی (نفتی) و گرایش به اقتصاد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی؛

۲. ضرورت، چالش‌ها و فرصت‌های کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی در پرداختن به اقتصاد اطلاعات و اقتصاد مبتنی بر دانش؛

۳. نقش کتابداران، کارشناسان علم اطلاعات و دانش‌شناسی، اعضای هیأت علمی و دانشجویان و متخصصان مرتبط با این حوزه در ترویج، تولید و حمایت از اقتصاد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی؛

۴. چالش ظهور فناوری‌های نوین همچون شبکه‌های اجتماعی و نرم‌افزارهای پیام‌رسان فوری داخلی و خارجی (مانند سروش، تلگرام و غیره) و رایگان بودن خدمات اطلاعاتی در آن‌ها و نیز جایگاه اقتصاد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در حضور این شبکه‌ها و نرم‌افزارهای اجتماعی؛

۵. آینده اقتصاد اطلاعات در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی.

نظر به اینکه در دوره دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، درسی با عنوان اقتصاد اطلاعات برای دانشجویان ارائه می‌شود، توجه خاص و ویژه در پرداختن به موضوع اقتصاد اطلاعات در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد نیز می‌تواند در این زمینه راهگشا باشد. همچنین تاکید بر اهمیت درس مذکور در دوره تحصیلات تکمیلی می‌تواند فرصت اندیشیدن دانشجویان دکتری در این حوزه را بیش از پیش فراهم کند. برای کسب اطلاعات بیشتر و آشنایی با جایگاه اقتصاد اطلاعات در علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، مطالعه مقاله علی‌محمدی (۱۳۸۶) نیز پیشنهاد می‌شود.

ارتباط گروه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی با گروه‌های اقتصاد و بهره‌گیری از دیدگاه‌های متخصصان حوزه اقتصاد نیز می‌تواند پیشنهاد دیگری باشد که می‌تواند در آشنایی با دیدگاه‌های اقتصادی و توانمندسازی دانشجویان و اعضای هیأت علمی گروه‌های علم اطلاعات و دانش‌شناسی موثر باشد. انجام پژوهش‌های مشترک بین‌رشته‌ای با گروه‌های آموزشی دیگر نیز در این روند مفید است.

به نظر می‌رسد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی دیر یا زود با این موضوع و چالش‌های مرتبط با آن مواجه خواهند شد، بنابراین، پیش‌آمادگی یا آمادگی اطلاعاتی لازم برای متخصصان علم

http://stim.qom.ac.ir/

اطلاعات و دانش‌شناسی ضروری به نظر می‌رسد. گرچه معدود آثار تولید شده در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در سال‌های اخیر نویدبخش توجه به موضوع چالش برانگیز اقتصاد در کتابخانه‌ها است، اما به نظر می‌رسد این حوزه بیش از پیش نیاز به توجه دارد.

/http://stim.qom.ac.ir

منـــابـــع

آشور، م.ص. (۱۳۷۱). ارزشیابی مجموعه‌های کتابخانه‌های دانشگاهی سعودی بر اساس استانداردهای ACRL. ترجمه م. نوکاریزی. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲(۴)، ۱۲۴-۱۱۸.

باب‌الحوائجی، ف. (۱۳۸۶). اقتصاد اطلاعات در کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی. *اطلاع‌شناسی*، ۴(۳-۴)، ۵۰-۲۹.

صفایی آرانی، ا. (۱۳۷۵). *تجزیه و تحلیل خدمات اطلاع‌رسانی رایگان یا غیر رایگان از دیدگاه مدیران و متخصصان کتابخانه‌های مرکزی دانشگاهی تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: دانشگاه تربیت مدرس.

علی‌محمدی، د. (۱۳۸۶). جایگاه اقتصاد اطلاعات در برنامه آموزشی علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی. *اطلاع‌شناسی*، ۴(۳-۴)، ۱۶۲-۱۷۲.

قاضی‌زاده، ح.، معرفت، ر. (۱۳۹۲). توسعه خدمات غیر رایگان در کتابخانه‌ها. *پژوهش‌های نظری و کاربردی در علم اطلاعات و دانش‌شناسی*، ۳(۱)، ۱۱۲-۱۰۲. **DOI:** 10.22067/riis.v3i1.9494

References

Alimohammadi, D. (2007). The position of information economy in the educational program of library and information sciences. *Informatics*, 4(3-4), 162-172. [in persian]

Ashur, M.S. (1992). Evaluation of Saudi university library collections based on ACRL standards. Translated by M. Nowkarizi. *Information Research and Public Libraries*, 2(4), 118-124 .[in persian]

Bab al-Hawaeji, F. (2007). Information economy in libraries and information centers. *Informatics*, 4(3-4), 29-50. [in persian]

Child, R. & Goulding, A. (2012). Public libraries in the recession: the librarian's axiom. *Library Review*, 61(8-9), 641-663. **DOI:** https://doi.org/10.1108/00242531211292123

Ekpenyong, G.D. (1993).The effect of economic recession on university libraries in Nigeria: The case of the Kenneth Dike library. *New Library World*, 94(3). **DOI:** https://doi.org/10.1108/EUM0000000002443.

Ghazizadeh, H. & Marefat, R. (2013). Development of non-free s ervices in libraries. *Theoretical and applied researches in information science and epistemology*, 3(1), 102-112. **DOI:** 10.22067/riis.v3i1.9494. [in persian]

Lance, K.C., Hofschire, L. & Daisey, J. (2011). *The impact of the recession on public library use in Colorado*. Denver, CO: Colorado State Library, Library Research Service.

Miller-Francisco, E. (2003). Managing electronic resources in a time of shrinking budgets. *Library Collection, Acquisitions, & Technical Services*, 27, 507-512.

Safai Arani, A. (1996). *Analysis of free or non-free information services from the point of view of managers and specialists of central academic libraries in Tehran*. Master's thesis, library and information department. Tehran: Tarbiat Modares University. [in persian]

Stachokas, G. (2019). *The Role of the Electronic Resources Librarian*. Chandos Publishing.

/http://stim.qom.ac.ir